

## РОЗДІЛ 3 РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81'373.49

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.39.1.20>

### ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ВИЯВУ ДЕЛІКАТНОСТІ НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ІСАБЕЛЬ АЛЬЄНДЕ 'VIOLETA'

### PHRASEOLOGICAL UNITS OF EXPRESSION OF DELICACY IN THE TEXT OF ISABEL ALLENDE'S WORK OF ART 'VIOLETA'

Киречук В.В.,

*orcid.org/0009-0002-2869-6655**асистент кафедри романської філології**Навчально-наукового інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті аналізується вживання фразеологізмів та фразеологічних одиниць, що виступають у ролі евфемізмів та спрямовані на вираження делікатності у тексті художнього твору. Матеріалом дослідження виступає художній твір чилійської письменниці Ісабель Альєнде 'Violeta', що охоплює хронологію подій довжиною у сто років та зосереджує увагу на двох масштабних пандеміях – іспанський грип та коронавірус. Проведене дослідження засвідчує, що фразеологізм представляє собою сукупність слів семантично та граматично пов'язаних між собою, що відтворюються під час комунікації, натомість фразеологічна одиниця відрізняється менш стійким характером та подібністю до структури речень і виступає у ролі прислів'їв та крилатих висловів; евфемізм розглядається як маскувальний і пом'якшувальний вираз, що вживається для позначення конкретних дій та явищ замість слів, що сприймаються як недоречні, зневажливі та неприйнятні для конкретної комунікативної ситуації та мовного середовища. Визначено, що головними ознаками фразеологізму є багатоваріативність, переносне значення та фразеологічна стійкість. В ході дослідження проаналізовано, що евфемізм, фразеологізм та фразеологічну одиницю об'єднують намір висловлюватися делікатно та завуальовано, а також естетична спрямованість та семантична невизначеність, що створює навколо образності героїв, їхніх життєвих ситуацій ареал багатозначності та лексичного варіювання. Встановлено, що головними відмінностями між фразеологізмом, фразеологічною одиницею та евфемізмом є структурна особливість, де фразеологізм постає у вигляді стійкого словосполучення, фразеологічна одиниця має ознаки речення, а евфемізм може представляти собою неповну структуру та складатися з однієї лексеми. Також акцентовано на тому, що відмінність полягає у можливості фразеологізмів володіти й негативною семантикою, що не має евфемістичного спрямування. Проведене дослідження засвідчує, що у зазначеному тексті художнього твору переважають фразеологічні одиниці та фразеологізми, що вуалюють події та явища, які тісно вплітаються в повсякденне життя, впливаючи на зміну характеру, поведінку та долю головних героїв. В результаті відлуння емоційно-забарвленої лексики в художньому дискурсі яскраво виражається ставлення автора до дійсності та образності персонажів, підсилюється рівень експресивності висловлювань, підкреслюється ідіолект письменниці та інтенсифікується національний колорит країни.

**Ключові слова:** евфемізм, емоційно-забарвлена лексика, делікатність, емотивність, нейтральна семантика, ідіома, фразеологізм, фразеологічні одиниці, художній дискурс.

The article analyses the usage of phraseological units and expressions that function as euphemism and aim to convey delicacy in the text of the literary work. The material of the study is the literary work «Violeta» by the Chilean writer Isabel Allende, which covers a century-long chronology of events and focuses on to large-scale pandemics – the Spanish flu and the coronavirus. The research demonstrates that a phraseological unit consists of words that are semantically and grammatically connected, reproduce during communication, while a phraseological expression is characterized by a less stable nature and sentence-like structure, often taking the form of proverbs and sayings. A euphemism is viewed as a masking and softening expression used to designate specific actions or phenomena in place of words that are considered inappropriate, derogatory, or unacceptable for a particular communicative situation in linguistic environment. The study identifies the key characteristics of a phraseological unit, such as variability, figurative meaning, and phraseological stability. The research also reveals that euphemism, phraseological units, and expressions share the intention of delicately and indirectly conveying meaning. They also share aesthetic orientation and semantic ambiguity, creating a field of polysemy and lexical variation around the imagery of the characters and their life situations. It was found that the main differences between a phraseological unit, phraseological expression, and euphemism lie in the structural characteristics. A phraseological unit appears as a stable collocation, a phraseological expression has a sentence-like features, and a euphemism may have an incomplete structure and consist of a single lexeme. The study also emphasizes that phraseological units may possess negative semantics, which is not characteristic of euphemism. The research indicates that in the literary work, phraseological units and expressions dominate, veiling events and phenomena that are intricately woven into everyday life, affecting the characters' personalities, behaviour, and fate. As a result, the echo of emotionally charged vocabulary

in the literary discourse vividly expresses the authors' attitude toward reality and the imagery of characters, intensifying the level of expressiveness, highlighting the writers' idiolect, and enhancing the national colour of the country.

**Key words:** euphemism, emotionally charged vocabulary, delicacy, emotiveness, neutral semantics, idiom, phraseological unit, phraseological expressions, literary discourse.

**Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.** В сучасному художньому дискурсі все більшої популярності набуває тенденція використовувати емоційно-забарвлену лексику та лексичні одиниці, що спрямовані на привернення уваги, створення ефекту інтриги, приховування негативних емоцій і почуттів та тяжіння до завуальованості. Це пояснюється наміром сучасних авторів висвітлювати в текстах художніх творів актуальні проблеми людства, серед яких: пандемія, проблема міграції, природні катастрофи та воєнні конфлікти. В наслідок чого з'являється гостра потреба у приховуванні істинного змісту висловлювань, що здійснюють негативний перлокутивний ефект на цільову аудиторію. Водночас з боку авторів спостерігається намір висловлюватися за допомогою широкого кола лексичних засобів з урахуванням мовленнєвих норм, притаманних для конкретного середовища та відповідних життєвих ситуацій.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання, присвячені вивченню природи фразеологізмів, особливостей їхнього функціонування на матеріалах художніх творів та вираження емотивності сучасного художнього дискурсу зокрема висвітлені в творчому доробку вітчизняних дослідників, серед яких Гнатюк І.С., Стефанішин Ю.М., Ужченко В.Д., Шабат-Савка С.Т., Януш О.Б. серед зарубіжних авторів, вагомий внесок у дослідження фразеології в межах художнього дискурсу здійснили іспанські мовознавці, такі як Bermúdez Antúnez Steven, Casasola Murillo, E., Leoni de León, J.A., Barrado Belmar, M.C., Manuel Vicente Martí Sánchez, María Teresa Barbadillo de la Fuente та інші. Проте питання, присвячене функціонуванню фразеологічних одиниць, що ототожнюються з семантикою евфемістичних виразів, покликаних на вираження делікатності та маркування негативного змісту висловлювань в текстах художніх творів, залишається поза увагою науковців, що й зумовлює актуальність дослідження.

**Постановка завдання.** Дослідження передбачає здійснити компаративний аналіз понять евфемізм та фразеологізм, виділити спільні та відмінні риси у природі зазначених понять, простежити відлуння фразеологічних одиниць та визначити їхній функціональний потенціал у контексті художнього твору.

**Виклад основного матеріалу.** На сьогодні сучасна лінгвістика пропонує розглядати декілька

напрямків дослідження фразеологізмів та фразеологічних одиниць зокрема. Представники першого напрямку схилиються до думки, що фразеологізм – це одиниця мови, що предствлена у вигляді словосполучення. Представники іншого напрямку схильні вважати, що фразеологізмом вважаються лише конкретні групи словосполучень, які виділяються піднесеністю та своєрідністю. Так, наприклад, Великий тлумачний словник української мови зазначає, що фразеологізм (грец. phrasis – зворот і logos – слово, вчення) – це лексично неподільне, стійке, цілісне за значенням сполучення слів, що відтворюється у мовленні й комунікації як модусах існування мови [1].

Український мовознавець Дудик П.С. пропонує розглядати фразеологізм – як семантично й граматично пов'язане сполучення слів, або речення, які використовуються в мові як її усталені та образно сприймвані одиниці. Згідно думки дослідника, варто розмежовувати такі поняття як ідіома, фразеологізм та фразеологічна одиниця, що є нетотожними між собою. Під ідіомою він розуміє синтаксично об'єднану сукупність слів, яка близька за лексичним значенням до окремих повнозначних слів. Ідіома відображає національний характер кожної мови та складається з декількох лексем. Проводячи компаративний аналіз між поняттями «ідіома» та «фразеологічна одиниця», слід зауважити на тому, головна особливість фразеологічних одиниць полягає у менш стійкому характері та їхньої подібності до структури речень, якими виступають афоризми та прислів'я [2, с. 175].

Згідно думки кубинської мовознавиці А.М. Тріста Пéрес серед основних ознак, які вирізняють природу фразеологізмів, слід виділити: багатоваріативність, переносне значення, семантичну стійкість [3, с. 7].

Під поняттям багатоваріативності слід розуміти, що кожен фразеологізм має складатися з двох або більше лексем, одна з яких повинна виявлятися ключовою. Остання, в свою чергу, може йти у супроводі декількох допоміжних слів. В інших випадках, фразеологізм може складатися з лексем, які не пов'язані спільною семантикою. В межах поняття багатоваріативності виділяють наступні типи фразеологізмів: однорівневі та дворівневі, або багаторівневі.

Однорівневі фразеологізми характеризуються наявністю ключової лексики та двох допоміжних лексем, в межах даної групи головну функцію

відіграє прислівник, який доповнює та характеризує дію дієслова. Яскравими прикладами однорівневих фразеологізмів можуть слугувати вирази “*andar con pies de plomo*”, “*hablar por los codos*”, “*ir sobre ruedas*”. Дворівневі або багаторівневі фразеологізми формуються на базі двох або більше лексем. Дана група фразеологізмів утворюється за допомогою різних синтаксичних структур, серед яких основними виступають: фразеологізми номінальної групи, що утворюються за допомогою іменника та прикметника; дієслівні фразеологізми, де центральним елементом постає дієслово, який, йдучи у супроводі іменника, прикметника, здатен утворювати різноманітні структури. Наприклад: *tener la cabeza a pájaros; no se ganó Zamora en una hora* [3, с. 8].

Переносне значення фразеологізмів. Під переносним значенням фразеологізмів розуміють приховане, не буквальне значення слова чи виразу, яке можна віднайти за допомогою уяви, через звернення до культурної традиції, відображеної у мові. Переносне значення знаходить своє відображення у повсякденній комунікації, а також літературних чи поетичних творах. Так, наприклад, у побуті все частіше простежується тяжіння до виразів з непрямим значенням, що полягають у метафоричному використанні слів чи виразів, з якими обізнані співрозмовники, оскільки метафоричні вислови чітко закріплені в ментальності та культурі того чи іншого народу. Водночас, переносне значення може мати різний функціональний намір, в межах якого приховування істинного коду повідомлення, акцентування уваги на ключовій інформації та нестандартне вираження думок і почуттів [4].

Зосереджуючись на третій ознаці фразеологізмів, семантичній цілісності, варто зазначити, що згадана ознака пов'язана з фіксованою, незамінною кількістю елементів, що утворюють фразеологічні одиниці. Окрім цього, дані елементи тісно пов'язані між собою, за умови логічного поєднання та стійкості елементів фразеологізм набуває свого значення та відтворюється у мовленнєвому процесі як готова словесна формула [3, с. 9].

На думку вітчизняного мовознавця Ужченко В.Д. до ознак фразеологізмів та фразеологічних одиниць слід віднести семантичну цілісність, метафоричність, еквівалентність слову, наявність не менше декількох повнозначних слів, неперекладність [5, с. 13–16].

Зупиняючись на огляді поняття евфемізм, варто зупинитись на декількох тлумаченнях, згідно яких евфемізм сприймається як завуальоване вираження ідей, дій чи явищ, пряме та від-

верте значення яких сприймається як недоречне або різке, з іншого боку, іспанський дослідник Х.М. Лечадо Гарсія зазначає, що евфемізмом є пом'якшувальний вираз, який вживається для позначення конкретних дій та явищ, замість їхньої прямої номінації [6, с. 13].

Евфемізм є лінгвістичним явищем, що є тісно пов'язаним з поняттям табу. Завдяки асоціативному принципу під час розмови на соціально неприйнятну або заборонену тему у свідомості мовця активується низка синонімічних одиниць з нейтральною семантикою, що мають безпосередній зв'язок з феноменом, про який не наважуються сказати відкрито через певні упередження та переконання. Завдяки евфемізму блокується негативна дійсність конкретного табуйованого явища, а реальність постає розпливчастою [7, с. 45–46].

Серед ознак, що є спільними для фразеологізмів та евфемізмів, виділяють:

- семантичну невизначеність, яка полягає в багатозначності понять, саме тому аналізованим мовним одиницям властиве вживання в декількох значеннях, адже лексичне варіювання значення тісно залежить від контексту та конкретного мовного середовища;

- експресивність, що передбачає вираження ставлення до дій та явищ навколишнього світу, підсилення емотивності та виразності висловлювань. Експресивність фразеологізмів та евфемізмів полягає в образності, в імпліцитному порівнянні вільного й фразеологічного (евфемістичного) омонімічних словосполучень з нейтральними лексемами та цілісної метафоричної одиниці;

- намір висловлюватися завуальовано, делікатно, емоційно-піднесено та урочисто водночас.

До існуючих відмінностей між евфемізмом, фразеологізмом та фразеологічною одиницею слід віднести структурні особливості: фразеологізм володіє структурою повного чи неповного словосполучення, фразеологічна одиниця, що представлена у вигляді крилатого вислову, має ознаки речення, в той час як евфемізм може бути виражений єдиною лексемою та бути свідченням неповної структури. Наступна відмінність розглядає можливість фразеологізму володіти негативною семантикою, що унеможливує наділення фразеологізмів евфемістичним характером [8, с. 250–252].

Таким чином, у ролі евфемізмів може вживатися лише незначна кількість фразеологізмів, що володіє евфемістичним спрямуванням.

Підходячи до відлуння фразеологізмів та фразеологічних одиниць в тексті художнього твору

Ісабель Альєнде 'Violeta', слід зосередити увагу на історичному підґрунті, який безпосередньо впливає на використання лексичних засобів. Роман розповідає про життя молоді жінки, яка проходить свій життєвий шлях скрізь звільнення, бідність та процвітання. Дії роману розгортаються між двома великими пандеміями: іспанським грипом та коронавірусом. Історія проводить читачів через історію довжиною у століття, розкриває колорит та національний характер Південної Америки на тлі економічного колапсу, диктатури та стихійних лих, серед яких землетрус і ураган [9].

До першої групи фразеологізмів, що знаходять своє відлуння у романі, можна віднести фразеологізми соматичного компоненту, що пов'язані з частинами тіла. Більшість з них належать до однорівневої структури: *con orejas gachas* – як у воду опущений; *codo a codo* – пліч-о-пліч; *cara a cara* – наодинці; *con el corazón a pedazos, corazón partido de pena* – з розбитим серцем; *en un abrir y cerrar los ojos* – в одну мить; *al alcance de los dedos* – близько, на відстані витягнутої руки; *estar en los huesos* – худий як тріска; *a regañadientes* – проти волі; *armado hasta los dientes* – озброєний до зубів; *a espaldas* – по-зрадницьки; *conocer al dedillo* – знати як свої п'ять пальців; *encogerse los hombros* – знизувати плечима; *hacer la vista gorda* – не звертати уваги на щось, не помічати чого-небудь [10].

Наступну групу складають фразеологізми, до складу яких включені стихії життя – небо та земля. Наприклад: *escupir uno al cielo* – плювати проти вітру, писати вилами по воді; *mover cielo y tierra* – лізти із шкіри; *caer del cielo* – як з неба впасти, несподівано з'явитися [10].

Цікавими за своєю природою є фразеологізми, в яких йдеться про тварин. Аби надати ефекту комічності даним висловлювання, письменниця нерідко звертається до порівняльних структур, які відіграють значну роль у творенні системі образності персонажів твору, проте використовує й класичні приклади, притаманні для іспанської фразеології. Серед них є поширеними приклади, що належать до багаторівневої структури: *progresar a paso de tortuga* – як черепаха; *ser pobres como ratones* – бідні як церковна миша; *sentirse como pato desplumado* – почуватися як обскубана качка; *pasar la noche de perros* – мати поганий сон; *salir entre gallos y medianoche* – невчасно, раптово [10].

До крайньої групи фразеологізмів належать вислови, що пов'язані з діями та настроями головних героїв. В межах наведеної групи знаходимо й вирази, що свідчать про емоційне висна-

ження, зневіру, надання оцінки своїм діям. *Ser un tira y afloja* – зважувати усі за та проти; *palmo a palmo* – крок за кроком; *estar en vilo* – перейматися, тривожитися; *sacar en limpio* – виводити на чисту воду; *dar vuelco irrevocable* – піти прахом; *no importar un bledo* – копійки щербатої не вартий; *al revés y al derecho* – вздовж та впоперек; *dar una paliza* – добре відзолити, вибештати, дати чосу кому; *ponerse de puntillas* – ходити навшпиньках; *ganarse la vida, ganarse sustento* – заробляти на хліб; *bailar con la muerte* – ризикувати, грати зі смертю; *rendir tributo* – віддати пошану; *andar en la cuerda floja* – сидіти на двох стільцях [10].

Фразеологічні одиниці, що з'являються у тексті у вигляді крилатих висловів та прислів'їв, володіють повчальним змістом. Нерідко вони передають внутрішні стани та переживання головних героїв, що опиняються в складних життєвих ситуаціях. В таких випадках письменниця дає оцінку усьому, що відбувається навколо, ділиться життєвою мудрістю та спонукає до конкретних дій: *“enseñando se aprende”* – вивчайте – і вивчитесь, *“mejor un marido pesado que uno casquivano”* – краще мати нестерпного чоловіка, ніж легковажного, *“no basta con ganar dinero, hay que saber manejarlo”* – не достатньо заробити гроші, потрібно вміти керувати ними, *“con el tiempo se recuerdan los hechos pero se borran las emociones”* – з плином часом в пам'яті зберігаються події, але притуплюються емоції, *“el viaje de la vida se hace de largos trechos tediosos, paso a paso, día a día, sin que suceda nada impactante, pero la memoria se hace con los acontecimientos inesperados que marcan el trayecto”* – життєва подорож складається з довгих виснажливих відрізків, крок за кроком, день за днем, але пам'ять складається з несподіваних подій, які визначають цю подорож. [10, с. 35, 123, 185].

**Висновки та перспективи подальших розвідок.** Проведене дослідження засвідчує, що незважаючи на спільні риси між фразеологізмом, фразеологічними одиницями та евфемізмом, серед яких виділяємо структурну подібність, переносне значення та семантичну стійкість, дані поняття не можна вважати тотожними. Головна відмінність полягає в особливості фразеологізму містити негативну семантику, що позбавляє його характеру евфемістичності. У досліджуваному тексті художнього твору переважають фразеологізми з соматичним компонентом, пов'язані з частинами тіла, анімалістичним компонентом та назвами стихій. Відлуння даних мовних одиниць пояснюється бажанням письменниці створити ареал невизначеності та завуальованості навколо

життєвих ситуацій, подій та явищ, які неабияким чином впливають на долю головних героїв, їхню поведінку та зміну світогляду. Внаслідок поширення фразеологізмів та фразеологічних одиниць реалізується принцип делікатності, в якому розкривається ставлення автора до дійсності та образності персонажів, проявляється здатність прислухатися до емоцій та почуттів головних героїв.

За допомогою лексичних одиниць з позитивною та нейтральною семантикою, якими володіють фразеологізми та фразеологічні одиниці, підсилюється рівень експресивності висловлювань, що найяскравіше розкриває ідіолект письменниці та національний колорит країни. Перспективою даного дослідження вважаємо дослідження фразеологізмів вужчого тематичного спрямування.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Дудик П. С. Стилїстика української мови: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
3. DE SAUSSURE, Ferdinand. Curso de Lingüística general. La Habana, Pueblo y Educación, 1973. Citado por TRISTÁ PÉREZ, Antonia María, Fraseología y contexto. Cuba: Ciencias Sociales, 1998, p. 7–10.
4. Sentido figurado. *Concepto.de. Lengua*. URL: <https://concepto.de/sentido-figurado/> (дата звернення: 31.03.2025).
5. Фразеологія сучасної української мови : посібник / В.Д. Ужченко, Д. В. Ужченко; М-во освіти і науки України, Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 399 с.
6. García L., Manuel, J. Diccionario de eufemismos y de expresiones eufemísticas actuales. – Madrid: Editorial Verbum, S., L., 2000, 216.
7. Киречук В. В. Функціонування тематичних класів евфемізмів в романі Ізабель Альєнде 'LARGO PÉTALO DE MAR'. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2024. – Вип. 65. С. 45–48.
8. Похилюк О. М. Фразеологізми та евфемізми: спільне та відмінне / О.М. Похилюк // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 24. – С. 250–252. – Режим доступу: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/985/840>
9. Yanibel Luna. Violeta: Una historia de amor entre dos pandemias. *listindiario.com*. 07.01.2024. URL: [https://listindiario.com/puntos-de-vista/20240107/violeta-historia-amor-dos-pandemias\\_789971.html](https://listindiario.com/puntos-de-vista/20240107/violeta-historia-amor-dos-pandemias_789971.html).
10. Allende I. Violeta / Isabel Allende. – Colombia: Plaza & janes Editorial, 2022. 400 p.